

บทที่ 5 จิตนิยมในเยอรมัน

นักปรัชญาในกลุ่มเหตุผลนิยมนั้นมีจุดเริ่มต้นความสนใจในปัญหาญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ แต่อิทธิพลของความคิดในแนวนี้กลับไปอยู่ในกลุ่มนักคิด ที่เรียกว่า Free Thinker ในอังกฤษ และกลุ่ม Philosophe ในฝรั่งเศส ซึ่งไม่สนใจปัญหาญาณวิทยา แต่ยกย่องกลุ่มเหตุผลนิยมในแง่วิธีคิดและการใช้เหตุผล เมื่อนำเอาเหตุผลไปตีความศาสนาเข้าก็ทำให้เกิดความเสื่อมความเชื่อถือในศาสนาและศีลธรรม พวกนี้จึงเป็นพวกอเทวนิยม (Atheism) และมีแนวโน้มที่จะเป็นนักวัตถุนิยม

สำหรับกลุ่มประจักษ์นิยมเริ่มจากลอคจนกระทั่งถึงฮูมั้น ก็ปรากฏว่าฮูมปฏิเสธความรู้ในหลายเรื่อง เพราะเชื่อแต่ประสบการณ์ โดยที่เขาอ้างว่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลายที่เราเรารู้ได้จากประสบการณ์นั้นก็ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว หากความแน่นอนไม่ได้ (certainty) มีแต่ความน่าจะเป็นไปได้ (probability) เท่านั้น ดังนั้นแม้แต่วิทยาศาสตร์ซึ่งศึกษาเรื่องของจักรวาลก็ไม่มี ความแน่นอน เชื่อไม่ได้เต็มที่

คานท์ ซึ่งเป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน มองเห็นผลร้ายจากแนวความคิดของทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว จึงได้คิดปรัชญาขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะกอบกู้ความเชื่อทางศาสนาและศีลธรรมไว้ประการหนึ่ง นอกจากนี้เขาก็ต้องการที่จะยืนยันถึงความแน่นอนของกฎเกณฑ์วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant 1724 - 1804) เกิดที่โคนิกสเบอร์ก เขาอยู่ในครอบครัวที่ยากจนแต่เคร่งศาสนา ในการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย เขาได้ศึกษาวิชา ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ ปรัชญา และศาสนา และได้เข้าเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอยู่หลายปี จนกระทั่งได้เปลี่ยนเป็น ศาสตราจารย์ ทำการสอนทางด้านตรรกวิทยาและอภิปรัชญา จนกระทั่งสุขภาพไม่อำนวยจึงได้ลาออก ในระยะบั้นปลายของชีวิตเขาเริ่มจะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีในเยอรมันแล้ว แต่เขาก็ยังเป็นคนที่รักในการศึกษา ช่างค้นคว้า ช่างคิดอยู่ตลอดเวลา งานเขียนของเขานั้นขึ้นชื่อในเรื่องอ่านเข้าใจยาก ใช้ศัพท์แปลก ๆ เขาเขียนหนังสือไว้หลายเล่ม ที่สำคัญก็คือ

Critique of Pure Reason (1781)

Prolegomena to Any Future Metaphysics (1783)

จุดประสงค์ของคานท์

งานเขียนของคานท์นั้นไม่ได้มุ่งแต่เพียงภาคทฤษฎีแง่เดียว หากแต่มุ่งในภาคปฏิบัติด้วย นั่นคือมุ่งในทางด้านปัญญาและศีลธรรม ในขั้นแรก คานท์มองเห็นปัญหาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ เรารู้อะไรได้บ้าง เราควรจะทำอย่างไร แล้วจะหวังสิ่งใดต่อไป คานท์ ต้องการจะหลีกเลี่ยงวิบัตินิยมแบบของฮูม และในขณะที่เดียวกัน เขาก็พยายามที่จะหลีกเลี่ยงความเชื่อถือแบบเก่า ๆ ด้วย แม้ในระยะเริ่มแรกเขาจะอยู่ในกลุ่มเหตุผลนิยม แต่ต่อมาเขาก็เริ่มสนใจประจักษ์นิยมของฮูม และเขามองเห็นความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบและวิจารณ์เหตุผลของมนุษย์ เพื่อจะดูว่าความรู้ที่เป็นสากล มีความเที่ยงแท้แน่นอนนั้นมีอยู่จริงหรือไม่ มีขอบเขตเพียงใด ปรัชญาสมัยก่อน ๆ ไม่ได้มีการศึกษาในเชิงวิจารณ์เช่นนี้เลย คานท์ใช้วิธีการดังกล่าวในการศึกษาเรื่องของวิทยาศาสตร์ ศีลธรรมและศาสนา

คานท์ เห็นด้วยกับกลุ่มเหตุผลนิยมว่า ความรู้ที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นสากล มีความแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง นั่นคือความรู้ในแขนงฟิสิกส์และคณิตศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันเขาก็เห็นด้วยกับกลุ่มประจักษ์นิยมว่า เรารู้แต่เฉพาะสิ่งที่เราได้จากประสบการณ์ของเราเท่านั้น หมายความว่าเนื้อหาของความรู้ได้จากผัสสะ หรือประสบการณ์ และเขาก็เห็นว่าความรู้หรือความจริงที่เป็นสากลและแน่นอนนั้นไม่ได้จากประสบการณ์แน่นอน คานท์เห็นว่า ผัสสะนั้นให้เนื้อหาความรู้แก่เรา ต่อจากนั้นจิตก็นำเนื้อหาเหล่านั้นมาจัดระเบียบทำให้เป็นความรู้ที่แน่นอนและเป็นสากล แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เรามีความรู้ในสิ่งแท้จริง (things-in-themselves) ในธรรมชาติสิ่งแท้จริงนั้น มีอยู่หรือไม่ รู้จักมันในสภาพที่แท้จริง แต่เราคิดถึงมันโดยอาศัยประสบการณ์ได้

การที่คานท์คิดปรัชญาขั้นนี้ก็เพราะเห็นผลร้ายจากปรัชญาของฮูม คือถ้าเชื่อตามทฤษฎีของฮูมแล้วความรู้ที่แท้จริงก็ไม่มี นอกจากนั้นเรื่องของศีลธรรมและความเชื่อศาสนาก็เสื่อมหมด เพราะฮูมจำกัดความรู้ความคิดทั้งหมดอยู่แค่ประสบการณ์เท่านั้น อีกประการหนึ่ง คานท์ ต้องการจะประนีประนอมความคิดของฝ่ายเหตุผลนิยม และประจักษ์นิยม โดยที่เห็นว่าบกพร่องด้วยกันทั้งคู่ การที่ฝ่ายเหตุผลนิยม เห็นว่าคนเราต้องคิดโดยใช้ innate idea ซึ่งความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลจากคณิตศาสตร์ และฝ่ายประจักษ์นิยมเห็นว่าควรเชื่อ ผัสสะหรือประสบการณ์นั้น คานท์สงสัยว่า

ทั้ง innate idea และประสบการณ์นั้นเป็นจริงหรือไม่ คานท์เชื่อว่าทั้งหมดนี้ไม่มีอะไรเป็นจริง แต่เป็นโครงสร้างของสมองทั้งสิ้น สิ่งแท้จริง (reality) นั้นมีอยู่แต่เราไม่รู้จัก เวลาที่เรารู้ สิ่งใด จะต้องผ่านโครงสร้างของสมองซึ่งกลั่นกรองความรู้ที่เสียก่อน ดังนั้นกฎเกณฑ์วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์นั้นเป็นจริงตามโครงสร้างสมองของเรา ไม่ใช่เป็นจริงโดยตัวของมันเอง แต่เป็นจริง เพราะสมองของเรามีโครงสร้างเหมือน ๆ กัน

ทฤษฎีความรู้

ปัญหาสำคัญของคานท์ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ ความรู้คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร มนุษย์มีขอบเขตในการรับรู้เพียงใด ความรู้นั้นจะปรากฏในรูปของการตัดสิน (Judgement) ซึ่งได้แก่การยืนยันหรือปฏิเสธบางสิ่งบางอย่าง แต่ไม่ได้หมายความว่า judgement ทุกอันจะเป็นความรู้ judgement ก็คือ ประโยคซึ่งประกอบด้วย ภาคประธาน (subject) และภาคขยาย หรือภาคแสดง (predicate) สำหรับ analytic judgement นั้น ภาคขยายมันแฝงอยู่ในส่วนประธานอยู่แล้ว ไม่ได้ให้ความรู้เพิ่มเติม ขึ้นมาเลย เพียงแต่วิเคราะห์ ภาคประธานออกมาให้ชัดเจนเท่านั้น เช่น

All bodies are extended.

ในแง่หนึ่ง judgement ชนิดนี้อาจเรียกว่า identity judgement เช่น A คือ A และประโยคเช่นนี้มีความถูกต้องอย่างจำเป็นในตัวเอง แบบกำปั้นทุบดิน ซึ่งความถูกต้องดังกล่าวไม่ขึ้นกับประสบการณ์ จึงจัดว่ามันมีมาก่อนประสบการณ์ (a priori) ส่วน synthetic judgement นั้นได้ความรู้จากประสบการณ์มาเพิ่ม ทำให้ความรู้กว้างออกไป เช่น

All bodies have specific gravity.

เวลาที่เราทำการวิเคราะห์ภาคประธานคือ bodies นั้น ความคิดเกี่ยวกับ gravity ไม่เกิดขึ้น gravity เป็นคุณสมบัติของ bodies ซึ่งเรารู้ได้จากประสบการณ์ จึงจัดว่าเรารู้ได้หลังประสบการณ์ (a posteriori)

Analytic judgement เป็น a priori เสมอ ความถูกต้องแน่นอนของมันขึ้นอยู่กับ principle of contradiction หมายความว่าความแน่นอนของมันเป็นเรื่องที่เราปฏิเสธไม่ได้ ถ้าปฏิเสธก็จะเกิดความขัดแย้งตัวเองขึ้นมาทันที เช่น A is not A ซึ่งเป็นไปไม่ได้ judgement ชนิดนี้ยังไม่จัดเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะไม่ได้ขยายความรู้ให้เพิ่มขึ้นเลย รู้แค่ไหนก็หยุดอยู่แค่นั้น

Synthetic judgement เป็น a posteriori คือได้มาหลังประสบการณ์นั้น ไม่มีความแน่นอน ไม่เป็นความรู้ที่เป็นสากล เช่นการที่เรารู้ว่าสิ่ง ๆ หนึ่งมีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง โดยที่คุณสมบัตินั้น ๆ มันไม่ได้มีความจำเป็นจะต้องไปปรากฏอยู่ในสิ่งนั้น สิ่งที่ตั้งอยู่ในประเภทเดียวกันนั้นอาจไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติชนิดนี้ก็ได้ แสดงว่าคุณสมบัติดังกล่าว ไม่เป็นสากลและไม่มีความจำเป็น ซึ่ง judgement ที่ขาดลักษณะเช่นนี้ก็ยังไม่เป็นความรู้ที่แท้จริง

ความรู้ที่แท้จริง มีความแน่นอน เป็นสากลนั้นเรียกว่า synthetic a priori judgement ซึ่งมีเนื้อหาได้จากประสบการณ์ ทำให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้น จึงเป็น synthetic ในขณะที่เดียวกันก็มีความแน่นอนและเป็นสากลด้วย ซึ่งลักษณะเหล่านี้ ได้มาจากเหตุผลของมนุษย์ ไม่ใช่ประสบการณ์ จึงเป็น a priori ซึ่งอยู่ในความคิด ความรู้ชนิดนี้ก็ได้แก่หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในฟิสิกส์และคณิตศาสตร์ คานท์เห็นว่า ขึ้นชื่อว่าความรู้แล้วจำเป็นจะต้องมีความแน่นอนด้วย

ความรู้ที่มีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ผัสสะ และความคิด (percepts and concepts constitutes the element of all our knowledge)²⁵ เพราะผัสสะที่ปราศจากความคิดนั้นมืดไปหมด สำหรับความคิดที่ปราศจากผัสสะก็ว่างเปล่า ดังนั้น ความรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากผัสสะ (sensation or perception) และความคิด (thinking or understanding) และการที่เราจะรู้ว่าความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ก็ต้องพิจารณาว่า ผัสสะและความคิดเกิดขึ้นได้อย่างไร คานท์เห็นว่าความรู้ นั้นมีจุดเริ่มต้นที่ประสบการณ์ แต่ไม่ได้หมายความว่ามันเกิดจากประสบการณ์

กระบวนการของความรู้ นั้น เกิดขึ้น 2 ระยะ คือ

1. ระยะที่มีผัสสะเกิดขึ้น (sensibility) เป็นระยะที่วัตถุ ถูกส่งมาให้เรารับรู้ (object is given) โดยผ่านผัสสะ เป็นข้อมูลที่ได้รับเข้ามา
2. ระยะที่เกิดความเข้าใจ (understanding) เป็นระยะที่เราทำการคิดหรือตัดสินข้อมูลที่ ได้จากระยะแรก

ข้อมูลทางผัสสะที่ได้รับผ่านผัสสะมานั้นจะต้องผ่านโครงสร้างของสมองในอันดับแรก เรียกว่า form of sensibility ซึ่งได้แก่ อวกาศ (space) และเวลา (time) ข้อมูลที่ได้รับมานั้นเป็นเนื้อหา และเนื้อหานั้นจะต้องอยู่ในรูปแบบอันใดอันหนึ่ง หมายความว่าสิ่งที่เรารับรู้โดยผัสสะ นั้นมันไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่มันจะต้องกินที่อยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งในเวลาใดเวลาหนึ่ง ถ้าข้อมูลทางผัสสะไม่ถูกจัดให้อยู่ในอวกาศและเวลาแล้ว เราจะรับรู้มันไม่ได้ จิตเป็นผู้กำหนด form เหล่านี้ ซึ่งแสดงว่า

25. Frank Thilly, *op cit.*, p. 416.

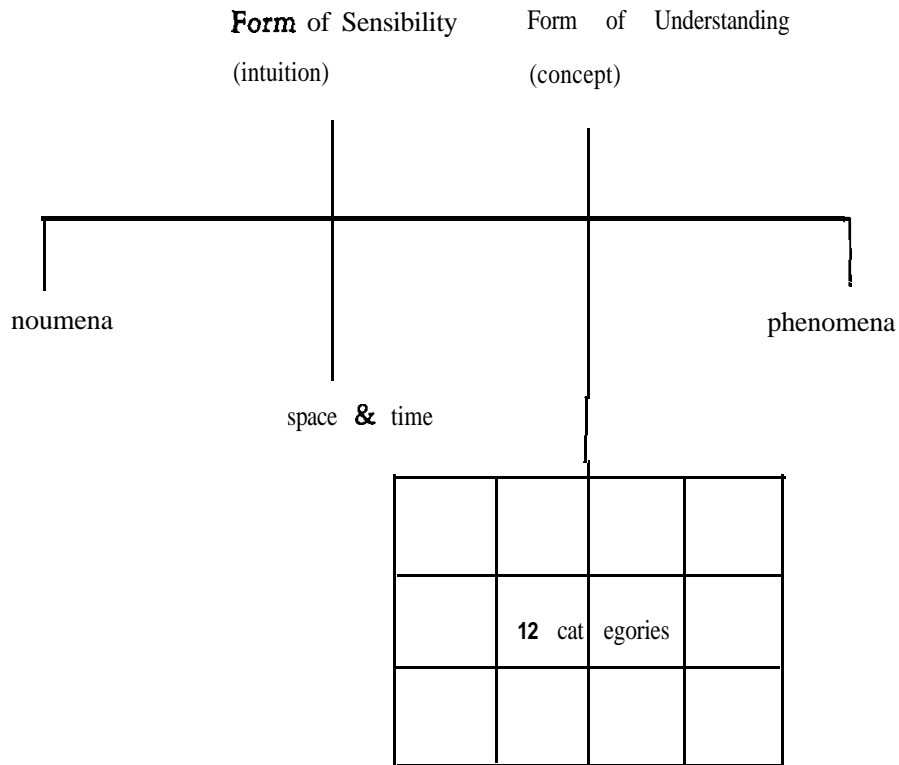
from เหล่านี้เป็น a priori คือไม่ขึ้นต่อประสบการณ์ มีอยู่ในจิตของเราก่อนประสบการณ์ ไม่ได้เป็นคุณสมบัติของวัตถุและไม่ได้มีอยู่โดยตัวเอง โลกภายนอกจะไม่ปรากฏ ถ้าเราไม่ให้ form ทั้ง 2 อย่างนี้แก่มัน การที่เราให้มันกินที่อยู่ในอวกาศ ทำให้สิ่งต่างๆ ในโลก มีลักษณะใกล้เคียงกัน ใกล้เคียงกันเกินไป เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการปรากฏของทุกสิ่งทุกอย่าง ในทำนองเดียวกัน ถ้าปราศจากกาลเวลาแล้ว ความเปลี่ยนแปลงในโลกภายนอกก็ไม่เกิดขึ้น ความต่อเนื่องก็ไม่เกิดขึ้น

ตามปกตินั้น ความรู้ของมนุษย์ต้องมีทั้งเนื้อหาและรูปแบบ (content & form) ซึ่งคานท์เห็นว่า เนื้อหานั้นก็โต้แย้งข้อมูลทางผัสสะ ส่วนรูปแบบหรือโครงสร้างของมันนั้นอยู่ในจิตของเรา ไม่ได้อยู่ในวัตถุ แต่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับวัตถุและปรากฏการณ์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตามสิ่งที่เรารับรู้โดยผัสสะนั้น ไม่ใช่สิ่งแท้จริง (things-in-themselves) มันเป็นเพียงปรากฏการณ์ซึ่งเราจัดให้มันอยู่ในอวกาศและเวลาเท่านั้น สำหรับสิ่งแท้จริงที่ก่อให้เกิดผัสสะหรือการรับรู้ในตัวเรานั้น เรารู้จักมันไม่ได้

หลังจากผ่าน form of sensibility แล้วก็ยังไม่เพียงพอที่จะเรียกว่าเป็นความรู้ การรับรู้สิ่งต่างๆ อยู่ในเวลาและอวกาศนั้นยังไม่พอ เราจะต้องรู้ถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างสิ่งต่างๆ ที่เรารับรู้ด้วย นั่นคือ เราจะต้องมีความเข้าใจมัน และมีความคิดเกี่ยวกับมันด้วย ในระดับผัสสะ (sensibility) นั้นจิตรับข้อมูลมา การรับรู้ในระดับนี้ คานท์ เรียกว่า intuition ส่วนในระดับที่เกิดความคิดความเข้าใจ (understanding) นั้นจิตกระทำการคิดถึงสิ่งเหล่านั้น ซึ่งในระดับนี้คานท์ เรียกว่า concepts โดยผ่าน form of understanding ซึ่งจัดแบ่งออกเป็น 12 ประเภท (categories) ทั้งหมดนี้ก็อยู่ในระดับ a priori คือไม่ได้จากประสบการณ์ และจากความคิดนี้แสดงออกโดยการตัดสิน (judgement) ซึ่งการตัดสินนั้นก็มี 12 แบบเกี่ยวเนื่องกันกับ form of understanding ทั้ง 12 categories ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นโครงสร้างของสมองเรา

กล่าวโดยสรุป คานท์เห็นว่า สิ่งที่เป็นจริงในตัวเอง (things-in-themselves) ซึ่งคานท์ เรียกว่า noumena นั้นมีจริงแต่เราไม่รู้จักรู้ เวลาที่เรารู้จักมันได้ผ่าน form of sensibility ซึ่งเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่รับสิ่งเร้าจากภายนอก นำมากลั่นกรองในขั้นหนึ่ง ต่อมาก็ผ่าน form of understanding ซึ่งประกอบด้วย 12 categories ซึ่งเป็นโครงสร้างของสมอง เรารู้สิ่งใดสิ่งนั้นจะต้องจัดอยู่ใน 12 categories นี้ทั้งสิ้น ดังนั้นสิ่งที่เรารู้ทุกอย่าง แม้แต่กฎเกณฑ์วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์นั้นก็ เป็นจริงตามโครงสร้างของสมองเรา และสมองเรามีโครงสร้างเหมือนกัน จึงได้รับความรู้แบบ

เดียวกัน และไม่ใช่ว่ารู้ตามความเป็นจริง แต่รู้ตามโครงสร้างของสมอง นั่นคือรู้เฉพาะปรากฏการณ์ (phenomena) หรือสิ่งที่ปรากฏต่อเราโดยผ่านโครงสร้างของสมองเท่านั้น

ความรู้เกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่ปรากฏ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเราไม่สามารถจะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแท้จริง (things-in-themselves) หรือสภาพที่เป็นจริงอันอยู่นอกเหนือประสบการณ์ได้ ความรู้นั้นจะต้องผ่านผัสสะหรือประสบการณ์ แต่สิ่งที่แท้จริงนั้นไม่เคยถูกรับรู้ด้วยผัสสะ เรารู้เฉพาะสิ่งที่ปรากฏต่อการรับรู้ของเราเท่านั้น นอกจากนั้นเราไม่สามารถเข้าถึงสิ่งแท้จริงนี้ได้ด้วยปัญญา เราไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเบื้องหลังสิ่งที่มีอยู่นั้นจะมีวัตถุสารซึ่งเป็นตัวยืนพื้นอยู่ในโลกหรือไม่ แต่เราอาจคิดถึงสิ่งแท้จริงดังกล่าวในฐานะที่มันไม่มีคุณสมบัติที่เรารับรู้ได้ด้วยผัสสะ ไม่อยู่ในเวลาและอวกาศ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ถูกจัดอยู่ในโครงสร้างของสมองของเรา

แม้ว่าสิ่งแท้จริงหรือ noumena นี้เราจะรู้จักมันไม่ได้ แต่มันก็มีอยู่โดยที่เราสามารถคิดถึงมันได้ และมันจะต้องมีอยู่แน่ ๆ ไม่เช่นนั้นผัสสะหรือการรับรู้ของเราเกิดขึ้นไม่ได้ มันจะต้อง

มีอยู่เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏต่อผัสสะเรา เป็นต้นเหตุของสิ่งที่ปรากฏ แต่ถึงอย่างไรเราก็ไม่รู้ จักมัน ในแง่นี้แสดงว่าเราไม่มีอภิปรายที่อยู่นอกเหนือหรือเกินประสบการณ์ หรืออภิปรายที่ทำให้เราเข้าถึงสิ่งที่แท้จริงหรือรู้จักสิ่งที่แท้จริงได้ ทั้งประสบการณ์และปัญญาของเราทำให้เรารู้แต่เฉพาะศาสตร์แขนงต่าง ๆ เช่น ฟิสิกส์ และคณิตศาสตร์ ฯลฯ แต่ไม่ใช่อภิปรายในลักษณะที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ซึ่งเขาถือว่าเป็นศาสตร์ปลอม (pseudo-science) ทฤษฎีอภิปรายของ คานท์ อาจสรุปได้ว่า โลกที่เรารับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนั้น ไม่ใช่สภาพที่แท้จริง แต่เป็นโลกที่จิตของเรามีส่วนในการสร้างสรรค์ขึ้นเองด้วย ดังนั้นเราจึงรู้จักแต่โลกในสภาพที่ปรากฏต่อตัวเรา

สำหรับเรื่องของพระเจ้า อมตภาพของจิตและเสรีภาพของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เรารู้ไม่ได้ด้วยประสบการณ์ และในแง่ของทฤษฎีแล้วเราก็ไม่มีทางพิสูจน์ว่า สิ่งเหล่านี้มีอยู่จริงหรือไม่ แต่เรามีเหตุผลซึ่งทำให้เราหันเหจากภาคทฤษฎีมาสู่ภาคปฏิบัติ นั่นคือ ความคิดต่าง ๆ เหล่านี้มีคุณค่าในแง่ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของจริยธรรม ซึ่งทำให้เราครองชีวิตที่ดีมีคุณค่า เหตุผลของเราบ่งบอกว่า กฎแห่งศีลธรรมนั้นมีอยู่ และจำเป็นต้องมีอยู่ด้วย และเมื่อมีกฎศีลธรรมก็หมายความว่าเรื่องของพระเจ้า อมตภาพของวิญญาณและเสรีภาพของมนุษย์เหล่านี้จะต้องมีอยู่ด้วย เราปฏิบัติตามกฎเหล่านี้เพราะเราหวังความสุข ดังนั้น ศีลธรรมและความสุขนั้นมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ในแง่ของความคิด และถ้าเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ควบคุมกฎธรรมชาติแล้ว เราก็อาจเชื่อได้ต่อไปว่า กฎธรรมชาติและกฎศีลธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรามีเหตุผลที่ทำให้เรารู้ว่าตัวเราอยู่ในโลกที่มีกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ด้วย เป็นโลกที่ศีลธรรมและความสุขมีความเกี่ยวเนื่องกัน แต่ในโลกแห่งผัสสะซึ่งมีแต่ปรากฏการณ์นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและความสุขนั้นไม่ปรากฏในโลกนี้ จะเห็นได้ว่าคนที่ดีอาจไม่ใช่คนที่มีความสุขก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องเชื่อว่ามีโลกหน้า ซึ่งศีลธรรมและความสุขจะต้องมีความสัมพันธ์ ดังนั้นความเชื่อในพระเจ้า และชีวิตในโลกหน้าคือโลกที่แท้จริงนั้น จึงเป็นข้อสมมุติฐานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับจริยธรรม

อีกประการหนึ่งเมื่อเรามีประสบการณ์ทางจริยธรรม คือเมื่อเราทำหน้าที่ของเราทั้ง ๆ ที่มันขัดต่อแรงกระตุ้นภายในหรือสัญชาตญาณนั้น ก็หมายความว่ามีความตั้งใจที่ทำให้เราทำตามหน้าที่ ซึ่งสิ่งจูงใจดังกล่าวไม่ได้ขึ้นกับตัวเรา แต่มาจากโลกแห่งความเป็นจริงนอกตัวเรา ซึ่งเป็นโลกที่จิตของเราไม่ได้มีส่วนในการสร้างสรรค์ด้วยเลย เป็นโลกแห่งจริยธรรม ซึ่งคานท์ถือว่าเป็นประกอบด้วยจิตที่ทรงคุณธรรม รวมทั้งจิตของเราก็เป็นสมาชิกอยู่ในโลกนี้ด้วย ในที่สุดก็สรุปได้ว่ายังมีโลกแห่งความเป็นจริงนอกเหนือไปจากโลกแห่งปรากฏการณ์ เป็นโลกแห่งจริยธรรม ซึ่งจิตของเรา

ก็เป็นสมาชิกอยู่ในโลกนี้ด้วย คานท์เรียกสมรรถภาพที่เราใช้เข้าใจโลกแห่งความจริงนี้ว่า เหตุผล
ประยุกต์ (practical Reason) ส่วนสมรรถภาพที่เราใช้เข้าใจโลกแห่งปรากฏการณ์ซึ่งจิตของเรามีส่วน
สร้างสรรค์นั้น เรียกว่า เหตุผลทฤษฎี (pure Reason)²⁶

จริยศาสตร์

ปัญหาสำคัญของคานท์ก็คือ พยายามตีความ ความหมายของคำว่า ดี ถูก และ ผิด
คานท์เห็นว่าเจตนาที่ดีของเราถูกกำหนดโดยกฎแห่งศีลธรรมหรือความสำนึกในหน้าที่ การ
กระทำที่เกิดจากแรงกระตุ้นส่วนตัวหรือเกิดจากอารมณ์รัก อารมณ์สงสาร และกิเลสต่างๆ ไม่ใช่
การกระทำที่ดีตามกฎศีลธรรม คานท์เน้นเรื่องความแตกต่างระหว่างความถูกต้องหรือการทำตาม
หน้าที่ที่ออกจากความพอใจส่วนตัว มนุษย์มีแรงกระตุ้นหรือมีอารมณ์ที่จะก่อให้เกิดการกระทำตาม
ความพอใจ แต่ในบางครั้งเราก็รู้สึกสะกิดใจว่า เราควรทำอย่างนั้นไม่ควรทำอย่างนี้ ซึ่งขัดกับความ
ต้องการของเรามากกว่า ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถแยก “ความต้องการ” ออกจาก “หน้าที่ที่ควรทำ”
เมื่อมนุษย์รู้ว่าควรทำอะไรก็แสดงว่ามนุษย์รู้จักหน้าที่ทางจริยธรรมได้เอง การที่มีความรู้สึก
เช่นนี้จึงเรียกว่ามนุษย์มีเสรีภาพ สามารถทำหน้าที่ได้โดยไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของอารมณ์ ซึ่งคานท์
เห็นว่า คำว่า ควรนั้นแปลว่าสามารถ (ought = can) คือเมื่อรู้ว่าสิ่งใดเป็นหน้าที่ที่ควรทำแล้วก็
สามารถทำได้ ปัญหาที่คือมนุษย์ได้ความรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร มาจากไหน ในแง่นี้จะต้อง
สืบสาวหาต้นกำเนิดของจริยธรรม ซึ่งเราไม่สามารถจะพบได้ในโลกแห่งปรากฏการณ์ แต่อยู่ใน
โลกแห่งความเป็นจริง ถ้าพิจารณามนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้ว
มนุษย์ก็ย่อมจะเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ คือดำเนินการตามครรลองของตน ในแง่นี้มนุษย์จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของ
สัญชาตญาณ หรือแรงกระตุ้น หรือความปรารถนาของตน แต่บางทีมนุษย์มีการกระทำ
ที่ตรงข้ามกับความปรารถนาของตนเอง ทั้งนี้เพราะรู้หน้าที่ และตั้งใจปฏิบัติตามหน้าที่ ในแง่นี้
แสดงว่ามนุษย์มีเสรีภาพ เนื่องจากสามารถกำหนดพฤติกรรมของตนเองได้

คานท์เห็นว่าการกระทำจะดีหรือเลวนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลอันเกิดจากการกระทำนั้น
แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาที่กระทำตามหน้าที่ เนื่องจากเจตนาเป็นสิ่งที่ตายตัว ติดอยู่กับการกระทำ
นั้น ๆ ไม่เหมือนกับผลของการกระทำที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ การกระทำที่ดี คือการกระทำที่เกิดจาก
เจตนาดี คำว่าเจตนาดีในที่นี้ไม่ได้หมายถึง หวังดี หรือปรารถนาดี เพราะการกระทำอันเกิดจาก

---

26. ซี.อี.เอ็ม. โจด, *ปรัชญา แปลจาก Philosophy โดย วิทย์ วิศทเวทย์* (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2613) หน้า 81.

ความหวังดีต่อคนบางคนนั้น อาจเกิดจากอารมณ์ คือความชอบส่วนตัวและความลำเอียง เจตนาดี ในความหมายของคานท์ก็คือการกระทำตามหน้าที่ (Duty for duty's sake)

สำหรับคานท์ การกระทำที่เกิดจากอารมณ์และความรู้สึก ไม่ว่าจะ เป็นทางบวก เช่น ความเมตตาสงสาร หรือทางลบ เช่น ความโกรธ จะถือว่าเป็นเจตนาดีหรือเป็นหน้าที่ไม่ได้ จริ่งอยู่ การกระทำที่เกิดจากอารมณ์บวก เช่น ความเมตตา อาจะบังเอิญตรงกับสิ่งที่เราถือว่าเป็นหน้าที่

การกระทำของคนส่วนใหญ่มักจะเกิดจากความเห็นแก่ตัว แน่แน่นอนที่สุดว่ามันไม่ใช่การกระทำตามหน้าที่ ไม่เพียงแต่เท่านั้น การกระทำที่เกิดจากอารมณ์และความรู้สึก เช่น ความรัก ความสงสาร ความโกรธและความเกลียด ก็ไม่ใช่หน้าที่เช่นกัน การทำหน้าที่ก็คือการทำตามเหตุผล มนุษย์เรามีทั้งเหตุผลและอารมณ์ ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง การกระทำนี้เกิดจากอารมณ์ ไม่ใช่เป็นการกระทำตามหน้าที่ ถ้าทำตามเหตุผลจึงจะเรียกได้ว่าทำตามหน้าที่ การทำหน้าที่ก็คือการทำตามกฎเกณฑ์ที่คนพึงปฏิบัติ นั่นคือกฎศีลธรรม

กฎศีลธรรม จะมีลักษณะเป็นคำสั่ง คือ สั่งให้ทำอย่างนี้ ห้ามทำอย่างนั้น เป็นต้น คานท์อธิบายว่า คำสั่งนั้นมี 2 แบบ คือ

1. คำสั่งแบบมีเงื่อนไข (hypothetical imperative) เช่น “ถ้านายแดงเป็นคนยุติธรรม แล้วละก็นายแดงจะได้รับคำชมเชย” หมายความว่า ถ้านายแดงยุติธรรมแล้วจะได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ แสดงว่าเป็นการกระทำที่หวังผล ความยุติธรรม ไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง มันดี เพราะมันได้รับผล แสดงว่านายแดงไม่ได้ทำตามหน้าที่

2. คำสั่งเด็ดขาด (categorical imperative) นั้นแตกต่างจากแบบแรก คือเป็นคำสั่งที่ไม่มีเงื่อนไข เช่น จงเป็นคนยุติธรรม ไม่ว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ตาม เพราะความยุติธรรม เป็นสิ่งที่ดีในตัวเองอยู่แล้ว

กฎศีลธรรมของคานท์ก็มีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด การกระทำที่ดีคือการกระทำตามกฎอย่างไม่มีเงื่อนไข กฎที่ว่านี้ก็คือ การกระทำตามหลักการที่เป็นสากล ใช้ได้ในทุกกรณี เพราะฉะนั้น การที่เราจะตัดสินว่าการกระทำของเรา ผิดหรือถูก เราต้องพิจารณาดูว่า สิ่งที่เราทำนี้เราตั้งใจให้ทุกคนในโลกทำหรือไม่ นั่นคือให้ทุกคนใช้หลักการเดียวกันหรือไม่ ถ้าเราคิดว่าการกระทำครั้งนี้ เราทำได้คนเดียว คนอื่นไม่ควรทำ ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี เช่น เมื่อมีคนมาขอยืมเงินของเรา

เราก็พูดปิดไปว่า เราไม่มีเงิน แต่ความจริงแล้วเรามีเงินพอที่จะให้เขาขอยืม การกระทำของเราคือการพูดปิด เราต้องการให้การพูดปิดเป็นสากลหรือไม่ เราต้องการให้ผู้อื่นพูดปิดเหมือนเราหรือไม่ มีข้อว่าเราจะต้องเหนือกว่าผู้อื่น ในเมื่อเราไม่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นพูดปิด การพูดปิดจึงเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ว่าใครจะปฏิบัติก็ตาม

สืบเนื่องมาจากเรื่องที่ว่า เราไม่ใช่ผู้ที่ได้รับยกเว้นที่จะปฏิบัติตามกฎ เราจะต้องมีความเท่าเทียมกับผู้อื่น จึงเป็นที่มาของหลักการ อีกประการหนึ่งของคานท์ที่ว่า “จงปฏิบัติต่อมนุษย์โดยถือว่าเขาเป็นจุดหมายในตัวเอง อย่าถือเขาเป็นเพียงเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นตัวทำนองหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน”²⁸

การกระทำบางอย่างที่เราเคยได้ยินได้ฟังจนชินจากหน้าหนังสือพิมพ์ก็คือ การฆ่ากัน เพราะชดผลประโยชน์ เช่น นายไก่อฆ่านายเป็ด เพราะนายเป็ดชดผลประโยชน์ของตน ในที่นี้นายไก่อถือว่าเป็นนายเป็ดเป็นเพียงเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ไม่ได้ถือว่า นายเป็ดมีศักดิ์ศรีของความเป็นคนเท่ากับนายไก่อ การฆ่านายเป็ดจึงเป็นเครื่องมือที่จะทำให้นายไก่อประสบความสำเร็จในธุรกิจของเขา คานท์ถือว่าการกระทำเช่นนี้ไม่ใช่เป็นการกระทำที่ดีเพราะผิดกับหลักการดังกล่าว

ผู้ที่สามารถปฏิบัติตามกฎศีลธรรม โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้แรงกระตุ้น หรือความต้องการที่เห็นแก่ตัวของตัวเองแล้วจะเป็นผู้ที่มีเสรีภาพ เพราะเขาสามารถจะบังคับแรงกระตุ้นนั้นได้ และสามารถจะทำให้ตัวเองปฏิบัติตามกฎแห่งศีลธรรม ซึ่งเขารู้จักได้ในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีเหตุผล

เมื่อมนุษย์มีความสำนึกในศีลธรรม ก็หมายความว่ามนุษย์จะต้องมีเจตนาอารมณ์อิสระ ซึ่งเกี่ยวพันไปถึงความมีอยู่ของพระเจ้าและจิตอมตะ คานท์พิสูจน์ถึงความมีอยู่ของพระเจ้าโดยอ้างว่า การปฏิบัติตามกฎแห่งศีลธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาดนั้น เป็นเจตนารมณ์ที่ดีสูงสุด เป็นคุณธรรมซึ่งทำให้ได้รับความสุข สิ่งที่ดีสูงสุดนั้นก็คือ คุณธรรมและความสุข (virtue & happiness) ซึ่งทั้ง 2 สิ่งนี้มันจะต้องเกี่ยวเนื่องกันเสมอ แต่สำหรับในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้คนที่มีความดีไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนมีความสุข เหตุผลบอกเราว่าต้องมีภวันต์สูงสุด คือพระเจ้าซึ่งมีอำนาจคอยแบ่งสันความสุข ให้เหมาะสมกับการกระทำดีชั่วนั้น เราไม่สามารถเข้าถึงสภาวะแห่งความสุขสมบูรณ์ได้ในชีวิตนี้ แต่เข้าถึงได้ในโลกหน้าซึ่งแสดงว่า จิตของเราเป็นอมตะ

หลักสำคัญในปรัชญาของคานท์ก็คือ สิ่งแท้จริง (noumena) นั้นมีอยู่จริงแต่เราไม่รู้จักร

---

28. เรื่องเดียวกัน, หน้า 116

เวลาที่เรารู้ว่ามันผ่านโครงสร้างสมอง ซึ่งทำให้มันเป็นสิ่งที่ปรากฏ ปัญหาก็คือสมองของเรามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เราไม่แน่ใจว่าสิ่งแท้จริงคืออะไร โครงสร้างของสมองทำการแปรสภาพอย่างไร ปัญหาของปรัชญาสมัยปัจจุบันจึงเริ่มต้นจากคำตอบของคานท์นี่เอง นักปรัชญาสมัยหลังก็เห็นด้วยกับคานท์ว่าสมองของเรามีกระบวนการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง แต่ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปตามโครงสร้างดังที่คานท์อธิบายไว้ จึงมีผู้ค้นคิดทฤษฎีที่ต่างจากของคานท์ต่อไปอีก